

ZAPOWIEDŹ
WYDAWNICZA

Reportaż historyczny
Roberta Gawłowskiego

Jestem tym, który rozszyfrował Enigmę

Nieznana historia
Mariana Rejewskiego

PARTNERZY KSIĄŻKI

Miasto rodzinne
Mariana
Rejewskiego

Partnerem wydawniczym jest Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

CENTRUM
SZYFRÓW
ENIGMA

POZNAŃSKIE
CENTRUM
DZIEDZICTWA

WYŻSZA SZKOŁA BANKOWA
TORUŃ

BYDGOSZCZ

interia

opowieść

METROPOLIA
BYDGOSKA™
energia płynie i rośnie

Streszczenie

Przedstawienie historii drugiej wojny światowej trudno wyobrazić sobie pomijając znaczenie rozszyfrowania Enigmy. W powszechnej świadomości pierwsze skojarzenia są oczywiste: niespotykany talent i geniusz matematyczny Alana Turinga i funkcjonowanie ośrodka w Bletchley Park doprowadziły do zwycięstwa aliantów nad III Rzeszą nawet o dwa lata wcześniej. To wszystko prawda, ale tylko częściowa. Sukcesy brytyjskich kryptologów nie byłyby możliwe bez osiągnięć Mariana Rejewskiego, który jako pierwszy rozszyfrował Enigmę w 1932 roku, a później przeciwstawił jej polską maszynę tzw. „bombę”. Polskie dowództwo nie pozostało z tym odkryciem samo i przekazało swoją wiedzę brytyjskim i francuskim kryptologom. Nie będzie zatem przesadą stwierdzenie, że niezaprzeczalny sukces A. Turinga nie byłby możliwy bez polskiego wkładu w rozszyfrowanie maszyny, a dokładnie bez talentu i geniuszu samego Mariana Rejewskiego. Ta książka jest właśnie o nim, jego dzieciństwie,

dorastaniu, największym osiągnięciu fundującym podstawy informatyki, a także trudnych losach powojennych, kiedy zdecydował się wrócić do rządzonej przez komunistów Polski skrzętnie ukrywając wiedzę o swoich osiągnięciach. Nie miał wątpliwości, że zarówno on, jak i jego najbliżsi od pierwszych miesięcy pobytu w rodzinnej Bydgoszczy byli obserwowani przez Służbę Bezpieczeństwa. Pochopna wypowiedź, zbyt otwartość w korespondencji ze znajomymi, niepochlebny komentarz na temat rzeczywistości politycznej w Polsce mógł skończyć się utratą pracy i represjami. Kolejne dekady życia w niepokoju i niedostatku doprowadziły Rejewskiego do stoczenia ostatniego i równie ważnego boju – walki o prawdę historyczną o Enigmie. Publikowane na Zachodzie książki o tajemnicach drugiej wojny światowej – w tym najważniejsza *Ultra Secret* Fredericka Winterbothama – deprecjonowały znaczenie Polaków. Rozszyfrowanie Enigmy miało być efektem kradzieży maszyny przez polskiego mechanika zatrudnionego w niemieckiej firmie w Berlinie. Od połowy lat 70. Marian Rejewski dzięki kontaktom z osobami, które pozostały w Wlk. Brytanii po drugiej wojnie światowej oraz dużej aktywności medialnej dwoił się i troił, aby opowiedzieć prawdę historyczną.

To opowieść o człowieku, który dokonał rewolucji w kryptologii, o rywalizacji człowieka z maszyną, o wielkiej historii przetaczającej się przez życie jednostki, a także o życiu Mariana Rejewskiego, którego historia cały czas czeka na przedstawienie opinii publicznej.

Książka nie ma charakteru naukowego i jest reportażem historycznym.

Dlaczego ta książka jest wyjątkowa?

Historia Enigmy jest przedmiotem zainteresowania wielu badaczy i autorów w skali międzynarodowej. Nie jest to dziwne, gdyż to właśnie zdobycie i rozwikłanie najbardziej skrywanej tajemnicy armii III Rzeszy miało decydujące znaczenie dla losów jednego z największych konfliktów zbrojnych w historii świata. Do tej pory, uwaga autorów koncentrowała się na zagadnieniach technicznych/ kryptologicznych funkcjonowania Enigmy, losach ośrodka w Bletchley Park, czy (nieszczęśliwej) historii osobistej Alana Turinga. Główna uwaga poświęcona została wydarzeniom w czasie drugiej wojny światowej i to właśnie ramy czasowe tego konfliktu rozpoczynają i kończą historię Enigmy.

Wyjątkowość prezentowanej publikacji polega na przedstawieniu całkowicie nieobecnego wątku, który jeszcze nigdy nie został szerzej omówiony zarówno w literaturze międzynarodowej, jak również polskiej, tj. historii Mariana Rejewskiego. Biografia odpowiada na pytania: w jakich warunkach wychowywał i dorastał pogromca Enigmy, w jakich okolicznościach udało mu się rozszyfrować maszynę, jakie losy spotkały go w czasie drugiej wojny światowej i dlaczego nigdy nie trafił do Bletchley Park, jaką cenę musiał zapłacić za swoje odkrycie w komunistycznej Polsce i co zrobił, aby świat poznał prawdziwą historię Enigmy.

Struktura i treść pracy

Książka została podzielona na trzy części. Pierwsza część obejmuje okres od początku XX wieku do czasu rozpoczęcia współpracy ze Sztabem Głównym Wojska Polskiego w Warszawie. Czas pierwszych lat młodości oraz dorastania Mariana Rejewskiego przypadł w momencie, kiedy jego rodzina Bydgoszczy była częścią niemieckich Prus. Bez wątplenia pozwoliło to lepiej poznać i zrozumieć Niemców, co okazało się istotne dla pracy nad Enigmą. Egzamin maturalny przyszło zdać Marianowi Rejewskiemu w zupełnie nowych okolicznościach politycznych, tj. w niepodległej Polsce, która po 123 latach zaborów powróciła na mapę Europy. Zdecydował się na studia matematyczne w pierwszej uczelni na ziemiach zachodnich – Uniwersytecie Poznańskim. Dzięki współpracy jego mistrza – prof. Zdzisława Krygowskiego ze Sztab Głównym Wojska Polskiego zainteresował się kursem kryptologicznym. Nie przyszło mu go jednak skończyć, gdyż wyjechał na studia podyplomowe do Getyngi. W związku z brakiem miejsca pracy na uniwersytecie planował rozpocząć swoją karierę zawodową w branży ubezpieczeniowej jako aktuariusz. Studiów tych jednak nie ukończył, bo podczas wakacyjnego pobytu w Bydgoszczy otrzymał list od prof. Z. Krygowskiego, który poinformował go o wakacie, który Rejewski od razu przyjął. Przez pierwsze miesiące, łączył swoją pracę akademicką ze współpracą z Wojskiem Polskim. Wkrótce jednak, trójka młodych kryptologów – Rejewski, Zygalski i Różycki otrzymała propozycję rozpoczęcia stałej współpracy z Wojskiem Polskim w Warszawie.

Druga część obejmuje lata 1932-1946. W tym okresie Marian Rejewski rozszyfrował Enigmę i przez kolejne lata pracował z grupą swoich znajomych (Henrykiem Zygalskim oraz Jerzym Różyckim) nad udoskonaleniem swojej metody. Dzięki decyzji dowództwa Wojska Polskiego przygotowana przez polskich kryptologów teoria matematyczna, zrekonstruowana maszyna, a także sposób jej użytkowania zostały przekazane aliantom w lipcu 1939 roku. Od tego momentu zespół polskich kryptologów czekał na współpracę i zaangażowanie wojsk polskich, francuskich i brytyjskich na rzecz rozwoju metod łamania Enigmy. Tak się jednak nie stało. Zespół polskich kryptologów trafił do Francji i wobec braku wystarczających narzędzi do pracy oraz ataku hitlerowskich Niemiec zmieniał często swoje miejsce pobytu. Szczęśliwie przed kolejnymi latami wojennej tułaczki, w styczniu 1940 roku doszło w Paryżu do spotkania Mariana Rejewskiego i Henryka Zygalskiego z młodym i bardzo obiecującym, brytyjski kryptologiem – Alanem Turingiem. Późniejsze lata migracji na południe Francji, Algieru, powrót do Francji to czas stracony w pracy kryptologicznej. Po kilkumiesięcznym pobycie w hiszpańskim więzieniu, Marian Rejewski oraz H. Zygalski trafili w sierpniu 1943 roku do Wlk. Brytanii, ale już nigdy nie trafili do Bletchley Park. Po zakończeniu wojny, pomimo wiedzy na temat panującej w Polsce sytuacji politycznej, Marian Rejewski wrócił do kraju. W rodzinnej Bydgoszczy czekała na niego żona z dwójką dzieci, która sama przeżyła koszmar wojny oraz powstanie warszawskie.

Trzecia część książki poświęcona jest losom powojennym Mariana Rejewskiego. Czterdziestoletni kryptolog musiał zacząć życie od nowa, nie miał szans na powrót do dawnego miejsca pracy. Co więcej, musiał ukrywać swój prawdziwy udział w rozszyfrowaniu Enigmy i

przekwalifikować się zawodowo. W zniszczonej podczas drugiej wojny światowej Polsce, która przez sześć lat była terenem frontu dwóch totalitarnych reżimów czekały na niego trudne warunki życia. Towarzyszyły im tragedie rodzinne – śmierć syna i najbliższych członków rodziny. Dopiero od przełomu lat 50. i 60. mógł nieco spokojnej spoglądać na swoje życie. Uspokojenie sytuacji politycznej w kraju, stabilność zawodowa, zaprzestanie działań śledczych przez Służbę Bezpieczeństwa pozwoliły na chwilę spokoju. W 1967 roku, w momencie przejścia na rentę inwalidzką Marian Rejewski napisał *Wspomnienia z pracy w Biurze Szyfrów*. Publikacja ta, na kilka lat przed wydaniem książki F. Winterbothama, stała się niezaprzeczalnym dowodem na to, jak wyglądała prawda historyczna dotycząca Enigmy. Sytuacja zmieniła się w 1973 roku, kiedy to emerytowany gen. Gustave Bertrand napisał swoje wspomnienia z czasów wojny, w których wprost napisał o rozszyfrowaniu Enigmy przez Polaków. Pozycja ta została dostrzeżona przez polskie media, które rozpoczęły poszukiwania pracowników Biura Szyfrów sprzed wojny. Na jedno z ogłoszeń *Expressu Wieczornego* odpowiedział Marian Rejewski, który w korespondencji do redakcji wspomniął: *To właśnie ja jestem tym, który tę maszynę rozszyfrował*. Od tego czasu, mieszkanie Rejewskiego zmienia się w centrum prasowe. Dziennikarze z kraju i ze świata przyjeżdżają do Warszawy, aby poznać genialnego, polskiego kryptologa, który rozszyfrował największą tajemnicę niemieckiej armii. Marian Rejewski rozpoczął ostatni, najważniejszy bój w swoim życiu – przedstawienie światu prawdziwej historii Enigmy.

Wykorzystane źródła i materiały

Książka została przygotowana w oparciu o zróżnicowane materiały źródłowe. Najważniejsze informacje na temat życia Mariana Rejewskiego uzyskałem od córki kryptologa – p. Janiny Sylwestrzak, z którą przeprowadziłem kilkadziesiąt godzin rozmów. Dzięki spotkaniom poznałem niepublikowane do tej pory fakty z historii kryptologa.

W części pierwszej wykorzystałem ponadto:

- materiały prasowe z okresu od początku XX wieku do czasu wybuchu drugiej wojny światowej, które pozwoliły mi na poznanie rzeczywistości lat dorostania M. Rejewskiego. Najważniejsze okazały się znalezione materiały na temat aktywności ojca – Józefa Rejewskiego, który nie tylko był kupcem, ale także osobą zaangażowaną społecznie. W pracy znajduje się wiele wycinków gazet na jego temat;
- reporty opisujące funkcjonowanie szkoły średniej, w której M. Rejewski zdał maturę;
- archiwalna dokumentacja studencka M. Rejewskiego z Uniwersytetu Poznańskiego oraz Uniwersytetu w Getyndze;
- materiały z archiwum rodziny Rejewskich udostępnione przez córkę kryptologa

W drugiej części pracy wykorzystałem dodatkowo następujące źródła:

- napisane przez M. Rejewskiego *Wspomnienia dot. pracy w Biurze Szyfrów* z 1968 roku oraz ich uzupełnienia z 1973 roku;

- dokumentację zgromadzoną w Ministry of Defence UK;
- materiały archiwalne Instytutu i Muzeum gen. Władysława Sikorskiego w Londynie;
- materiały archiwalne Instytutu Piłsudskiego w Londynie;

W trzeciej części pracy wykorzystałem dodatkowo następujące źródła:

- materiały zgromadzone podczas postępowań operacyjnych prowadzonych przez Służbę Bezpieczeństwa, które obecnie znajdują się w Instytucie Pamięci Narodowej;
- prywatną korespondencję M. Rejewskiego, którą udostępnił mi córka kryptologa. Do tej pory materiały te nie były publikowane;
- materiały prasowe dotyczące Enigmy z lat 70. publikowane w Polsce, Wlk. Brytanii oraz Francji;
- dokumentację dot. kariery zawodowej M. Rejewskiego.

Wskazane powyżej źródła dotyczące poszczególnych części książki w zdecydowanej większości nie były dotąd publikowane.

Okoliczności polityczne i społeczne zostały zrekonstruowane dzięki studiom literaturowym. Dotyczyły one zarówno historii Polski, ale także losów wojennych i powojennych polskiej emigracji w Wlk. Brytanii, a później historii politycznej i społecznej w Polsce po zakończeniu drugiej wojny światowej. Łącznie było to kilkadziesiąt pozycji książkowych.

Bezcennym źródłem wiedzy były także studia prasy codziennej, zarówno polskiej (od początku XX wieku do czasu śmierci M. Rejewskiego), a także brytyjskiej i francuskiej w dekadzie lat 70., kiedy historia Enigmy była publicznie dyskutowana.

Informacje o autorze

Robert Gawłowski (Ph.D., D. Sc.) – książka na temat Mariana Rejewskiego jest moim pierwszym reportażem biograficznym. Jednakże nie jest to moja pierwsza książka w ogóle. Mam duże doświadczenie naukowe i badawcze w obszarze nauk społecznych. Do tej pory opublikowałem ponad 50 pozycji naukowych (książek i artykułów), a także liczne artykuły publicystyczne. Praca akademicka pozwoliła mi na zbudowanie warsztatu badawczego i bez wątpienia ułatwiła poruszanie się po archiwach, bibliotekach, zbiorach danych, czy prowadzenia wywiadów. Na co dzień jest pracownikiem profesorem na uczelni prywatnej w Polsce wykładającym przedmioty dotyczące administracji publicznej i zarządzania publicznego. Do zainteresowania się postacią Mariana Rejewskiego skłoniło mnie to, że razem urodziliśmy się i dorastaliśmy w tym samym mieście – Bydgoszcy.

Dane kontaktowe:

@ robgawlowski@gmail.com

Tel. 507 160 134